

Józef Stala, Elżbieta Osewska

Rodzina wspólnotą służebnej miłości w świetle polskich programów i materiałów katechetycznych dla szkół ponadgimnazjalnych po II Soborze Watykańskim

Studia nad Rodziną 10/1-2 (18-19), 93-103

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ks. Józef STALA, Elżbieta OSEWSKA

**RODZINA WSPÓLNOTĄ SŁUŻEBNEJ MIŁOŚCI
W ŚWIETLE POLSKICH PROGRAMÓW I MATERIAŁÓW
KATECHETYCZNYCH DLA SZKÓŁ PONADGIMNAZJALNYCH
PO II SOBORZE WATYKAŃSKIM**

Rodzina wypełnia zadanie trwania w służbie człowiekowi, do czego zachęcał Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio* (por. n. 64). We wspólnotcie rodzinnej małżonkowie wobec samych siebie pełnią posługę apostołską, dają sobie świadectwo wiary, towarzyszą we wzajemnym uświęceniu (por. DA 11; KK 11). Jest to możliwe dzięki wzajemnej harmonii, wynikającej z komunii osób, miłości i żywej wiary. W tym kontekście pierwszym zadaniem katechezy „jest wierne przeżywanie rzeczywistości komunii w ciągłym działaniu na rzecz rozwijania prawdziwej wspólnoty osób” (FC 18; por. FC 21, KDK 52).

Rodzina chrześcijańska jest powołana do tego, by doświadczyła nowej i szczególnej komunii, która wzmacnia i doskonali komunie naturalną i ludzką. Wszyscy członkowie rodziny, każdy według własnego daru, mają łaskę, ale i odpowiedzialny obowiązek budowania dzień po dniu komunii osób, tworząc z rodziny szkołę „bogatszego człowieczeństwa” (KDK 52). Dokonuje się to poprzez miłość i posługę wobec dzieci, wobec chorych i starszych, poprzez wzajemną codzienną służbę wszystkich członków rodziny, poprzez dzielenie się dobrami, radościami i cierpieniami. Podstawowym czynnikiem w budowaniu takiej komunii jest wymiana wychowawcza między rodzicami i dziećmi, w której każdy daje i otrzymuje. To zadanie wychowawcze, jakie stoi przed wszystkimi członkami rodziny, a przede wszystkim przed rodzicami, będzie skuteczne tylko wtedy, jeśli będą oni wykonywać swoją niezbywalną władzę jako prawdziwą i właściwą służbę, czyli posługę podporządkowaną dobru ludzkiemu i chrześcijańskiemu wszystkich członków wspólnoty rodzinnej. Pełna komunie małżeńska i rodzinna może być zachowana i doskonalona tylko w dobrze rozumianym duchu ofiary (por. FC 21; HV 20; HV 30; KPR 2; PH 7; PH 13).

Dlatego wydaje się słusznym w niniejszym artykule zaprezentowanie rodziny jako wspólnoty trwającej w służebnej miłości, co zostało odczytane w polskich programach i materiałach katechetycznych po Soborze Watykańskim II. Zostanie to uczynione najpierw przez wskazanie na ważność

formacji rodziny jako wspólnoty, bowiem komunია małżonków daje początek komunii rodzinnej, w której należy budować dojrzałą wspólnotę miłości. W drugiej części zostaną przeanalizowane polskie programy i materiały katechetyczne opracowane po II Soborze Watykańskim – przed 2001 rokiem i później, czyli po powstaniu w Polsce nowych dokumentów, programów i materiałów katechetycznych.

1. Ważność formacji wspólnoty rodzinnej

Kształtowanie dojrzałej wiary rodziców łączy się ściśle z formacją wspólnoty rodzinnej, gdyż wraz z rozwojem osobowym człowieka postępuje jego proces przystosowania do życia we wspólnocie: najpierw małżeńskiej, a następnie rodzinnej. Człowiek bowiem jako istota społeczna najpełniej wzrasta i realizuje się właśnie pośród innych ludzi, we wspólnocie. Najważniejszą dla rozwoju i formacji człowieka wspólnotą jest oczywiście rodzina – „Kościół domowy” (por. FC 21; FC 49; KDK 48; LdR 3). W świecie człowieka nie ma innej podobnej do rodziny instytucji, ze względu na bogactwo więzi, wzajemnych odniesień i ich szczególnego znaczenia, klimatu emocjonalnego dostrzegalnego głównie w przeżywaniu ważnych wydarzeń w życiu człowieka. Człowiek wieloma swoimi funkcjami włączony jest w losy własnej rodziny. Rodzina wyznacza aspiracje i dążenia człowieka, określa wzory i wartości, do których należy dążyć. Niestety, większość sytuacji, które są postrzegane jako zjawiska niepożądane lub szkodliwe społecznie, ma swoje źródło w wadliwym funkcjonowaniu rodziny, w jej kryzysach i zagrożeniach¹. Dorosły, rodzic, chrześcijanin mając tego świadomość jest wezwany i zaproszony do tego, aby wspólnotę rodzinną, dla dobra członków, jak i całego społeczeństwa, czynić coraz bardziej doskonałą – świętą, na wzór Rodziny z Nazaretu. Aby poprzez wzajemną miłość, będącą fundamentem tej wspólnoty, oraz szacunek i codzienną służbę jednych dla drugich, stawała się ona prawdziwą „szkołą bogatszego człowieczeństwa” (por. FC 21; KDK 52). Komunია małżonków jest początkiem komunii rodzinnej.

Ojciec Święty Jan Paweł II w *Liście do Rodzin* w rozdziale poświęconym przymierzowi małżeńskiemu dokonał rozróżnienia i wyjaśnienia dwóch pojęć: „komunia” i „wspólnota”, podkreślając, że są one sobie bliskie, ale nie są tożsame. „Komunia dotyczy relacji międzyosobowej pomiędzy «ja» i «ty», wspólnota natomiast zdaje się ten układ przekraczać w kierunku «społeczności», w kierunku jakiegoś my” (n. 7). Komunია małżonków daje

¹ Por. T. Pilch, Człowiek dorosły w scenariuszu życia rodzinnego, w: Wprowadzenie do andragogiki, red. T. Wujek, Warszawa 1996, s. 109-121.

początek komunii rodzinnej (wspólnocie rodzinnej), ale dopiero gdy miłość małżeńska jest dopełniona zrodzeniem potomstwa. Komunią jedną rodziców znajduje swe dopełnienie w dzieciach (por. LdR 7). Wspólnotowy charakter rodziny czerpie zatem z podstawowej komunii małżonków. „Jedność dwojga trwa w dzieciach: «czy chcecie z miłością przyjąć i po katolicku wychować potomstwo, którym Bóg was obdarzy?» – pyta celebrans w momencie ślubu” (LdR 8). Jedność dwojga małżonków nie zamyka ich, ale otwiera na nowe życie i nową osobę².

Miłość mężczyzny i kobiety, ale i Boża miłość stanowią fundament tej komunii małżeńskiej, która winna być budowana „w prawdzie i miłości” (KDK 24). Prawda i miłość otwierają człowieka na Boga oraz na drugiego człowieka, udzielając dyspozycji do życia w komunii. Mężczyzna i kobieta są predysponowani do ukształtowania „komunii osób”, bowiem to odpowiada ich osobowej godności. Ich komunія posiada wymiar duchowy i cielesny, gdyż obydwójce stają się „jednym ciałem” (Rdz 2,24). Dzięki prawdzie i miłości komunія ta posiada dojrzałość właściwą ludzkim osobom³. Poprzez sakrament małżeństwa Bóg prowadzi do doskonałości człowieka, jako kobietę i mężczyznę (por. FC 19). Małżonkowie świadomi istoty tego związku i zadań, jakie z niego wynikają, mając na uwadze dobro zarówno własne, jak i swoich dzieci, powinni podjąć trud formacji chrześcijańskiej. Już w momencie chrztu dzieci widać, jak bardzo dojrzałość religijna rodziców będzie kształtować wiarę ich dzieci, otrzymują oni bowiem sakrament chrztu właśnie w wierze rodziców, mocą wiary rodziców rodzą się do życia w wierze⁴.

2. Budowanie dojrzałej wspólnoty miłości w rodzinie

Rodzina chrześcijańska jest społecznością zbawiania, bowiem uświęca ją obecność Jezusa, który uczestniczy w całym jej życiu. Katecheza w rodzinie buduje wspólnotę i kształtuje w jej członkach postawę odpowiedzialności, solidarności i miłości⁵. Równocześnie katecheza rodzinna włącza w szersze relacje społeczne, w życie ekonomiczne i polityczne, w kulturę (por. ChL 40). Rodzice otrzymując w sakramencie małżeństwa specjalne łaski „świadczą i [...] przekazują wartości tak ludzkie, jak i religijne [...], wraz z pierwszymi gestami miłości uczą się także otwarcia wobec innych i odkry-

² Por. M. Ozorowski, *Komunia rodzinna*, w: *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Warszawa – Łomianki 1999, s. 199.

³ Por. LdR 7; por. M. Ozorowski, *Komunia rodzinna*, dz. cyt., s. 199.

⁴ Por. R. Niparko, *Katecheza dorosłych. Zarys teorii*, Poznań 1987, s. 112.

⁵ Por. W. Bołoz, *Promocja osoby w rodzinie*, Warszawa 1998, s. 77-79.

wają w darze z samego siebie sens ludzkiego życia” (ChL 62)⁶. Ze względu na powołanie rodzin do życia w świecie należy się im prawdziwa formacja, podtrzymująca tę obecność w życiu zawodowym, kulturalnym, społecznym, ekonomicznym i politycznym⁷. Zadaniem katechezy rodzinnej jest również wzmacnianie doświadczeń religijnych rodziny⁸.

W rodzinie katecheza nabiera charakteru zwyczajnego życia chrześcijańskiego, wyrasta ze wzajemnych relacji międzyosobowych, wzajemnej wymiany wartości, świadectwa wiary i jest wrażliwa na istnienie poszczególnych etapów rozwoju osobowego (por. FC 37; DOK 255). Istniejąc wewnątrz rodziny, wytwarza atmosferę autentycznego życia Ewangelią, miłością, zaufaniem, odpowiedzialnością⁹. Rodzina jako „Kościół domowy” wychowuje, uczy modlitwy, uczestniczy w liturgii, udziela przewodnictwa duchowego, działa przez przykład, przepaja życie duchem Ewangelii i uczy służby innym. Z tego powodu aktywność Kościoła powinna oprzeć się na tym dążeniu, aby nieustannie pogłębiać świadomość, że rodzina jest „Kościółem domowym” i w jej łonie człowiek może się w pełni rozwinąć. Z tego też względu należy dbać o to, aby katecheza rodziców była stałą troską Kościołów lokalnych, a nie tylko okazjonalnym zdarzeniem. Należy też starać się wzmocnić u rodziców zmysł religijny, pomóc odkryć im ich fundament podstawowego posłannictwa chrześcijańskiego, tworzyć warunki dla wyrażania własnego zdania i proszenia innych o pomoc¹⁰. Chodzi więc o podawanie odpowiedniej motywacji, skłaniającej rodziców do uczestnictwa w katechezie, aby chcieli i mogli podejmować formację potrzebną im do rozwoju osobistego i ich rodziny¹¹.

3. Programy i materiały katechetyczne opracowane przed 2001 rokiem

Powiązanie miłości ze służebnym jej charakterem pojawiło się w „Ramowym programie katechizacji” kilkakrotnie. Autorzy zwrócili uwagę, że Kościół wciąż nieustannie starać się musi o ulżenie ludzkiej niedoli, o pomoc dla najbardziej pokrzywdzonych, słabych i cierpiących¹². Przypomnie-

⁶ Por. FC 39; por. J. Stala, Rola katechezy dorosłych w formacji katechetycznej rodziców, w: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, red. K. Misiaszek, Warszawa 2002, s. 165.

⁷ Por. ChL 15; por. R. Niparko, *Katecheza dorosłych. Zarys teorii*, dz. cyt., s. 111.

⁸ Por. M. Majewski, *Pedagogiczno-dydaktyczne wartości katechezy integralnej*, Kraków 1995, s. 37. M. Majewski akcentuje, że w rodzinie istota katechezy sprowadza się do przekazu doświadczenia religijnego za pomocą świadectwa.

⁹ Por. J. Stala, *Przedmiot i forma katechezy rodzinnej*, „*Katecheta*” 1999, nr 4, s. 11.

¹⁰ Por. J. Stala, *Rola katechezy dorosłych w formacji katechetycznej rodziców*, w: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, dz. cyt., s. 167.

¹¹ Por. tamże, s. 167.

¹² Por. *Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły średniej (I-IV) z 1971 r.*, b. r. m., s. 14.

li, że Chrystus po to zostawił światu swój Kościół, aby służył on ludziom, aby realizował tę służbę przez świadectwo miłości¹³.

Podobnie, jak w wielu innych kwestiach, widać w „Ramowym programie katechizacji” przede wszystkim koncentrację na diagnozie pojawiających się problemów, na przykład: zanik więzi rodzinnej, konieczność dobrego przygotowania do małżeństwa i rodziny, poważny kryzys instytucji małżeńskiej, dążenie do dobrobytu¹⁴. Jednak nie znajdziemy tutaj recepty na rozwiązanie tych problemów. W świecie, w którym człowiek kategorię służby rozumie jedynie w aspekcie negatywnym, jest czymś koniecznym przekazanie prawdy o służebnym charakterze prawdziwej ludzkiej miłości. Bez tej postawy służby trudno wyobrazić sobie prawdziwą i trwałą więź małżeńską. Czymś niezwykle trudnym pozostaje oczywiście kwestia odpowiedniego ukazania istoty postawy służebnej, pojawiającej się w chrześcijańskiej koncepcji miłości. Nie ma ona nic wspólnego z poniżaniem drugiego człowieka, panowaniem nad nim, ale jest otwarciem na świat ludzkich problemów i jedyną drogą do przewyżczania ludzkiego egoizmu¹⁵.

Autorzy szczegółowych programów katechetycznych, choć nie wyeksponowali tutaj miłości małżeńskiej, to starali się jednak podkreślać, że miłość traktowana w kategorii postawy służebnej powinna stać się fundamentem działań współczesnego Kościoła¹⁶. Autorzy wersji poznańskiej programu szczegółowego zauważyli, że współcześni chrześcijanie muszą zwrócić szczególną uwagę na konieczność dawania świadectwa wierze właśnie poprzez służbę drugiemu człowiekowi¹⁷. Podkreślili też, że zarówno w ramach życia rodzinnego, jak i w ramach powołania zakonnego bezinteresowne oddanie się na służbę Bogu i człowiekowi jest koniecznym elementem dojrze-

¹³ Por. tamże.

¹⁴ Por. tamże, s. 23 i 25.

¹⁵ Por. FC 21; HV 20; HV 30; KPR 2; PH 7; PH 13; KDK 47-49; Słownik małżeństwa i rodziny, dz. cyt., s. 262-263; A. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie*. Podręcznik teologii małżeństwa i rodziny, Kraków 2002, s. 54-58; C. Rychlicki, *Sakramentalny charakter przymierza małżeńskiego*, Płock 1997, s. 333-341; P. Petryk, *Ku wspólnotce życia i miłości*, Lublin 1998, s. 132-134; A. M. Triacca, *Sakramentalne podstawy egzystencji i rozwoju rodziny*, w: *Rodzina na przełomie wieków*, red. K. Majdański, Łomianki 2000, s. 92-95; F. Adamski, *Edukacja, rodzina, kultura. Studia z pedagogiki społecznej*, Kraków 1999, s. 61-64; W. Bołoz, *Promocja osoby w rodzinie*, Warszawa 1998, s. 71-72; J. Grześkowiak, *Centralne idee teologii małżeństwa*, w: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*, red. A. L. Szafranski, Lublin 1985, s. 26-27; E. Budzyńska, *Rodzina środowiskiem wychowania prospołecznego*, w: *Rodzina: źródło życia i szkoła miłości*, red. D. Kornas-Biela, Lublin 2000, s. 253-265; D. Opozda, *Integracja rodziny a wiedza o małżeństwie u młodzieży*, Lublin 2001, s. 22-24.

¹⁶ Por. Szczegółowy program katechizacji w zakresie szkoły średniej (dla klas I-IV) – wersja pierwsza – „pознаńska”, w: *Materiały pomocnicze do nauczania religii. Szkoła średnia*, Wrocław 1991, s. 25.

¹⁷ Por. tamże, s. 25.

łej realizacji drogi miłości¹⁸. Jeszcze pełniej kwestię miłości jako służby uwypuklili autorzy wersji krakowskiej programu szczegółowego. Nie tylko przypomnieli, że zarówno w życiu małżeńskim, jak i w życiu zakonnym potrzebna jest postawa służby i wyrzeczenia¹⁹, ale zwrócili również uwagę w odrębnej jednostce katechetycznej, że rodzina jest właśnie takim miejscem, gdzie tę służbę podjąć można najlepiej. Podkreślili przede wszystkim, że wybór życia rodzinnego jest podjęciem służby Bogu, Kościołowi, społeczeństwu, członkom rodziny²⁰, a szczęście w życiu małżeńskim uzależnione jest od obecności w małżeńskiej miłości elementu służby²¹. Podkreślili też, że bardzo częstym powodem kryzysów małżeńskich jest egoizm, wykluczający postawę służby²². Zagrożenia te dostrzegli również autorzy wersji programu szczegółowego ks. J. Charytańskiego. Starali się oni ukazać główne aspekty służebnego charakteru miłości małżeńskiej w specjalnej jednostce katechetycznej²³.

W cyklu podręczników ks. M. Majewskiego zagadnienie służebnego charakteru miłości małżeńskiej i rodzinnej pojawiło się przy okazji jednostek katechetycznych zwracających uwagę na wyjątkowy charakter miłości łączącej małżonków. Autorzy zwrócili uwagę, że takiego właśnie służebnego charakteru małżeńskiej miłości domaga się w chrześcijańskim jej ujęciu rozumienie rodziny jako domowego Kościoła – czyli instytucji powołanej do służby człowiekowi²⁴, zachowanie wierności Bogu i człowiekowi w codziennym życiu małżeńskim i rodzinnym²⁵, jak również troska o odpowiedzialne rodzicielstwo²⁶, o wychowanie religijne dziecka²⁷ i przeciwdziałanie konfliktom pojawiającym się we wspólnocie rodzinnej²⁸. Ks. H. Łuczak nie uwzględnił wprawdzie w swoich podręcznikach katechetycznych odrębnej jednostki katechetycznej poświęconej służebnemu charakterowi miłości małżeńskiej, nie oznacza to jednak, iż ta kwestia w ogóle się nie pojawiła.

¹⁸ Por. tamże, s. 41.

¹⁹ Por. Szczegółowy program nauczania i wychowania religijnego przez katechizację dla liceum i technikum – wersja druga – „krakowska”, w: Materiały pomocnicze do nauczania religii. Szkoła średnia, Wrocław 1991, s. 63.

²⁰ Por. tamże, s. 63.

²¹ Por. tamże, s. 64.

²² Por. tamże.

²³ Por. Program szczegółowy według serii podręczników „Spotkania z Bogiem” dla czterech klas liceum ogólnokształcących, red. J. Charytański, b. r. m., s. 17.

²⁴ Por. Świadectwo chrześcijańskie. Materiały katechetyczne pod redakcją M. Majewskiego, t. 3, Warszawa 1990, n. 12.

²⁵ Por. tamże, n. 13.

²⁶ Por. tamże, n. 16.

²⁷ Por. tamże, n. 18.

²⁸ Por. tamże, n. 20.

Zwrócił on uwagę, że taki właśnie charakter miłości małżeńskiej staje się niejako konsekwencją sakramentalnego jej charakteru²⁹. Podkreślił także, że bez postawy służby czymś zupełnie niezrozumiałym stałyby się takie określenia małżeństwa, jak: przymierze – podkreślające zachodzącą między dwojgiem ludzi relację ścisłych więzi³⁰, domowy Kościół – przypominające eklezjalny charakter więzi małżeńskiej³¹. Zauważył, że bez takiej właśnie służebnej miłości czymś zupełnie niemożliwym stałoby się prawdziwie odpowiedzialne rodzicielstwo³², czy troska o każde pojawiające się w rodzinie życie³³. Autorzy materiałów powstałych pod redakcją ks. J. Szpeta porzucali jedynie na zwróceniu uwagi na to, iż chrześcijańskie rodzicielstwo jest przede wszystkim realizacją służby człowiekowi, opartej na miłości³⁴. Przy okazji innych jednostek katechetycznych pojawiła się także wzmianka, że takiego służebnego charakteru miłości małżeńskiej domaga się jej sakramentalność³⁵, jak również troska o wierność Bogu i człowiekowi w codziennym życiu wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej³⁶. Zwrócili też uwagę na to, że tego wymiaru służby nie można dostrzec w miłości pozamałżeńskiej³⁷. Miłość prawdziwa w odróżnieniu od miłości pozorowanej jest miłością służebną³⁸.

Mówiąc o wychowaniu do służebnej miłości trzeba przede wszystkim zauważyć, że wielu młodych ludzi ma dziś poważne problemy z dostrzeżeniem w miłości elementu służby³⁹. Współczesny człowiek nie chce służyć, a miłość wiąże często tylko z przyjemnością⁴⁰. Dlatego autorzy katechi-

²⁹ Por. H. Łuczak, *Wspólnota zbawienia*, t. 2, Wrocław 1986, n. 17.

³⁰ Por. H. Łuczak, *Świadectwo chrześcijańskie*, t. 3, Warszawa 1990, n. 11.

³¹ Por. tamże, n. 12.

³² Por. tamże, n. 16.

³³ Por. tamże, n. 17.

³⁴ Por. *Życie prawdą. Chrześcijanin wobec współczesności. Materiały katechetyczne pod redakcją J. Szpeta*, cz. 4, Poznań 1998, n. 22.

³⁵ Por. tamże, n. 17.

³⁶ Por. tamże, n. 20.

³⁷ Por. tamże, n. 21.

³⁸ Por. tamże, n. 15.

³⁹ Nawet badania empiryczne uwidaczniają przecież wielką przypadkowość, jeśli chodzi o zainicjowanie życia i wielkie rozstrzelanie uczuć na przykład w stosunku do „ciąży” („ciąża” to również jedno z pojęć, które należałoby usunąć z naszego słownika – sugeruje bowiem „ciążar” i jest oznacznikiem postawy przeciw dziecku). Por. H. Łuczak, *Spełnienie obietnicy*, t. 5, Warszawa 1990, s. 56; K. Ziemicz, *Postawy matek wobec dziecka nienarodzonego*, Lublin 1993 (mps); J. Wilk, *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane*, Lublin 2002, s. 146-147; J 13,12-15.

⁴⁰ Por. *Spotkania z Bogiem*, cz. 4, *Spotkania z Bogiem w świecie. Materiały katechetyczne dla ucznia IV klasy szkół ponadpodstawowych*, red. J. Charytański, R. Murawski, A. Splawski, Kraków 1995, s. 117; *Katechezy na klasę czwartą*. Częstochowa 1972, s. 28; *Chrześcijanin w świecie współczesnym. Materiały do katechez na IV rok nauczania młodzieży*. Wybór i przygotowanie K. Bukowski, Kraków 1971, s. 110-111.

zmów przypomnieli obszernie o tym, że nie ma małżeństwa i rodziny bez służebnej miłości⁴¹, a postawy służby domagają się zwłaszcza zadania rodzicielskie małżonków⁴². Komunia osób, jaką tworzy rodzina jako wspólnota życia i miłości jest szczególnym darem, jaki może ona wnieść w życie współczesnego świata i Kościoła, jest źródłem wielkiej nadziei w obliczu społeczeństw zagrożonych depersonalizacją i jej skutkami: alkoholizmem, narkomanią czy brutalizacją życia⁴³. Autorzy podręczników katechetycznych do szkół ponadpodstawowych poświęcili dosyć dużo miejsca codziennemu życiu rodzinnej wspólnoty, w której każdy człowiek pojawia się w swej jedyności i niepowtarzalności jako istota domagająca się jej przyjęcia w kategorii bezinteresownego daru⁴⁴. Rodzina otrzymuje bo-

⁴¹ Por. Świadectwo chrześcijańskie. Materiały katechetyczne pod redakcją M. Majewskiego, t. 3, dz. cyt., s. 115; Ku chrześcijańskiemu życiu w małżeństwie i rodzinie. Katechezy dla młodzieży, Kraków 1986, s. 111; H. Łuczak, Spełnienie obietnicy, t. 5, Warszawa 1990, s. 56; Spotkania z Bogiem, cz. 4, Spotkania z Bogiem w świecie. Materiały katechetyczne dla ucznia IV klasy szkół ponadpodstawowych, dz. cyt., s. 115; H. Łuczak, Świadectwo chrześcijańskie, dz. cyt., s. 82; Chrześcijanin w świecie współczesnym. Materiały do katechez na IV rok nauczania młodzieży, dz. cyt., s. 20-23; S. Sławiński, Ślubuję ci miłość, Warszawa 1986, s. 50.

⁴² Rodzina musi otoczyć życie miłością. Spełnienie tego postulatu wymaga jednak, aby przestrzeń życia rodzinnego wypełnić służbą i odpowiedzialnością. Najważniejszym powołaniem małżeństwa jest przyjmowanie i darowanie życia przez miłość. Miłość małżeńska nie jest tylko stanem zakochania się, ale długotrwałą, wzajemną służbą. Życie człowieka jest nierozdzielnie związane z rodziną, „wspólnotą życia i miłości”. Por. Świadectwo chrześcijańskie. Materiały katechetyczne pod redakcją M. Majewskiego, dz. cyt., s. 147 i 160; Spotkanie człowieka z Bogiem w Chrystusie. Materiały katechetyczne pod redakcją M. Majewskiego, Lublin 1984, s. 142; H. Łuczak, Świadectwo chrześcijańskie, dz. cyt., s. 85-86 i 123; Spotkania z Bogiem, cz. 4, Spotkania z Bogiem w świecie. Materiały katechetyczne dla ucznia IV klasy szkół ponadpodstawowych, dz. cyt., s. 115-117; J. Tischner, H. Łuczak, Jak żyć? Materiały pomocnicze do katechizacji młodzieży klasy IV szkoły średniej, Płock 1985, s. 119 i 125; J. Wilk, Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane, dz. cyt., s. 149-150; J. Bajda, Konsekracja ciała w aspekcie powołania osoby, w: Jan Paweł II. Mężczyzną i niewiastą stworzył ich. O Jana Pawła II teologii ciała, red. T. Styczeń, Lublin 1981, s. 198; B. Kołodziej, Rola rodziny w kształtowaniu postawy wobec życia jako fundamentalnej wartości, w: Rodzina: źródło życia i szkoła miłości, red. D. Kornas-Biela, Lublin 2000, s. 233.

⁴³ Por. Żyć prawdą. Chrześcijanin wobec współczesności, dz. cyt., s. 201-224; Spotkania z Bogiem, cz. 4, Spotkania z Bogiem w świecie. Materiały katechetyczne dla ucznia IV klasy szkół ponadpodstawowych, dz. cyt., s. 147; FC 43; J. Tarnowski, Katecheza w rodzinie: obawy i nadzieje, „Katecheta” 1981, nr 6, s. 255.

⁴⁴ Należy tu wymienić przede wszystkim następujące katechizmy: H. Łuczak, Świadectwo chrześcijańskie, dz. cyt., s. 144-162; Świadectwo chrześcijańskie. Materiały katechetyczne pod redakcją M. Majewskiego, dz. cyt., s. 184-193; Ku chrześcijańskiemu życiu w małżeństwie i rodzinie. Katechezy dla młodzieży, Kraków 1986, s. 180-184; Żyć prawdą. Chrześcijanin wobec współczesności, dz. cyt., s. 151-155; Spotkania z Bogiem, cz. 4, Spotkania z Bogiem w świecie. Materiały katechetyczne dla ucznia IV klasy szkół ponadpodstawowych, dz. cyt., s. 129 i 136-143; por. FC 32.

wiem od Boga niezwykłą misję służby życiu⁴⁵. Aby temu zadaniu podołać, rodzice powinni przede wszystkim kochać się wzajemnie jako małżonkowie, akceptując siebie z radością i pomagając w rozwoju własnej osobowości w aspekcie fizycznym, uczuciowym, intelektualnym, moralnym i religijnym. Każde dziecko chce mieć poczucie pewności, a to może mu zagwarantować jedynie głęboko kochająca się para rodzicielska – tylko ona jest w stanie stworzyć środowisko rodzinne, w którym dziecko czuje się chciane i kochane⁴⁶.

Autorzy katechizmów idąc za wskazaniem II Soboru Watykańskiego wymienili wiele czynników odpowiedniego „klimatu duchowego”, który uczyni rodzinę prawdziwym środowiskiem życia i wychowania⁴⁷. Czyż może być wspanialszy obraz miłości Boga do człowieka niż zestawienie Jego miłości z miłością matki. To On sprawia, że afirmacja daru życia, troska o jego rozwój pozostaje najwspanialszym sposobem służby życiu, jaki dokonuje się w najbardziej naturalny sposób właśnie w rodzinie⁴⁸. Podejmując rozważania o miłości w kontekście jej charakteru służebnego, autorzy jednego z katechizmów zauważali, że dla kogoś, kto żyje w klimacie prymitywnych piosenek, brukowej literatury, marnych filmów, miłość jest czymś w rodzaju choroby, jak grypa, co spada na nas nagle bólem głowy i wysoką gorączką, ale po tygodniu sama przechodzi⁴⁹. Jest też jednak równocześnie czymś oczywistym, że na żadnej z takich fałszywych koncepcji miłości nie można zbudować udanego i trwałego, szczęśliwego związku między dwojgiem ludzi, zwłaszcza małżeństwa⁵⁰. „Ślubuję Ci miłość” oznacza po prostu – obiecuję, że będę ci służyć⁵¹. Życie rodzinne niesie ze sobą wiele okoliczności,

⁴⁵ Por. H. Łuczak, Świadekto chrześcijańskie, dz. cyt., s. 113; RH 10; S. Sławiński, Ślubuję ci miłość, dz. cyt., s. 50.

⁴⁶ Por. H. Łuczak, Świadekto chrześcijańskie dz. cyt., s. 148.

⁴⁷ Por. Życie prawdą. Chryścijanin wobec współczesności, dz. cyt., s. 154; KDK 52.

⁴⁸ Dlatego człowiek wierzący, który ślubował na zawsze, nie rezygnuje zbyt łatwo, walczy i wygrywa – dzięki łagodności, cierpliwości i wyrozumiałości. Ta postawa służby nie wyklucza równocześnie tego, że małżonkowie stają się dziś dla siebie nawzajem coraz bardziej partnerami, gdzie nikt nie jest z góry podporządkowany drugiej osobie. Por. Spotkania z Bogiem, cz. 4, Spotkania z Bogiem w świecie. Materiały katechetyczne dla ucznia IV klasy szkół ponadpodstawowych, dz. cyt., s. 115; Świadekto chrześcijańskie. Materiały katechetyczne pod redakcją M. Majewskiego, dz. cyt., s. 134; H. Łuczak, Świadekto chrześcijańskie, dz. cyt., s. 142; W. Rachwańska, O miłości i rodzinie, Warszawa 1973, s. 55-59.

⁴⁹ Por. Spotkania z Bogiem, cz. 4, Spotkania z Bogiem w świecie. Materiały katechetyczne dla ucznia IV klasy szkół ponadpodstawowych, dz. cyt., s. 116; J. Wilk, Wychowanie do miłości, w: Wychowanie do życia w rodzinie, red. G. Witaszek, R. Podpora, Lublin 1996, s. 59-94; J. Wilk, Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane, dz. cyt., s. 143-144.

⁵⁰ Por. Spotkania z Bogiem, cz. 4, Spotkania z Bogiem w świecie. Materiały katechetyczne dla ucznia IV klasy szkół ponadpodstawowych, dz. cyt., s. 116.

⁵¹ Por. S. Sławiński, Ślubuję Ci miłość, dz. cyt., s. 50.

które mogą wychowywać do postawy miłości opartej na służbie. Środowiskiem szczególnie sprzyjającym dla rozwoju tego rysu miłości są zwłaszcza rodziny wielodzietne⁵².

4. Programy i materiały katechetyczne po 2001 roku

Autorzy programu z 2001 roku starają się podkreślić, iż służebny charakter miłości małżeńskiej i rodzinnej to wielka wartość, którą chrześcijaństwo może wnieść we współczesny świat. Postulują przede wszystkim, aby taki właśnie charakter chrześcijańskiej miłości ukazać w korelacji z innymi przedmiotami szkolnymi, gdzie pojawia się element służby drugiemu człowiekowi⁵³. Podkreślają, że pogłębione rozumienie małżeństwa i rodziny musi się opierać na postawie służebnej, bez której trudno wyobrazić sobie prawidłowe funkcjonowanie tej wspólnoty⁵⁴. Zauważają, że element służby nie ogranicza się tylko do daru życia i troski o to życie w przypadku pojawiającego się w rodzinie dziecka, ale ma ono swój niezwykle ważny wymiar w postawie służby wobec niepełnosprawnego, chorego i będącego w podeszłym wieku członka rodziny⁵⁵. Zwracają uwagę na konieczność uwzględnienia tego elementu w wychowaniu dokonującym się zarówno na płaszczyźnie życia rodzinnego, jak i szkolnego, poprzez ukazanie go jako ważnego wymiaru ludzkiego dążenia do doskonałości⁵⁶. Wzorem w tym dążeniu powinien być dla chrześcijanina zawsze Chrystus, który nie przyszedł, aby Mu służyło, lecz aby służyć, i aby wezwać nas do postawy służby na wszystkich płaszczyznach chrześcijańskiego życia⁵⁷.

Autorzy nowych podręczników katechetycznych zauważają, że we współczesnym świecie pełnym przejawów nienawiści, rodzina pozostaje wymownym świadkiem miłości zdolnej do służby i poświęcenia na rzecz drugiego człowieka. Postawa służby w życiu małżeńskim i rodzinnym – jak podkreślają – ujawnia się zarówno w wymiarze relacji pomiędzy małżonkami, jak i w postudze rodziny względem pojawiających się w niej dzieci. Istotną cechą miłości małżeńskiej jest właśnie gotowość małżonków do wzajemnego obdarowywania się miłością zdolną do poświęcenia i bezinteresownej

⁵² Por. H. Łuczak, Świadectwo chrześcijańskie, dz. cyt., s. 82 i 141; J. Wilk, Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane, dz. cyt., s. 140-141; Chrześcijanin wobec współczesności, dz. cyt., s. 154; G. Malcher, Wychowanie do miłości – rodzina szkołą miłości, w: Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej, red. F. Adamski, Warszawa 1984, s. 307.

⁵³ Por. PNR, s. 32.

⁵⁴ Por. PNR, s. 134; PPK, s. 74.

⁵⁵ Por. PNR, s. 113; PPK, s. 77.

⁵⁶ Por. PNR, s. 114; PPK, s. 86.

⁵⁷ Por. PPK, s. 74.

służby⁵⁸. Szczególne możliwości przed rodziną jako wspólnotą służby otwiera zdolność małżonków do przekazywania życia. Autorzy katechizmów zauważają, że chrześcijańskie powołanie do macierzyństwa i ojcostwa jest w znacznej mierze powołaniem do służby życiu⁵⁹. Kontynuacją służby człowiekowi jest misja rodziny, jaką ma do spełnienia również wobec innych ludzi, nie wchodzących w skład wspólnoty rodzinnej⁶⁰.

**Fr J. Stala, E. Osewska: Marriage and the family as a community
of serving love in the light of Polish catechetical curricula and materials
for secondary schools after the Second Vatican Council**

The family, as a community of serving love has found its expression in catechetical curricula and materials created and published in Poland after the Second Vatican Council. In seeking to articulate this theme, the authors use the catechetical curricula and materials which were published before 2001: the Poznań version, the Kraków version, and the version of Fr. J. Charytański, and also the series of textbooks written by Fr. M. Majewski, Fr. H. Łuczak and Fr. J. Szpet, and moreover, numerous textbooks made on the basis of “The outline of catechetical curriculum”. While analysing and evaluating the curricula and the catechetical materials the authors refer also to the contemporary catechetical textbooks and materials created after 2001. All the main catechetical materials tried to present the importance of the formation of family community, the communion of spouses as a beginning of family communion and the creation of the community of mature love in the family. They underlined that the whole life of this “community” is based upon the sacramental meaning of the family, and therefore receives a special consecration. Human love, especially love in marriage and the family, prolongs God’s love. Parents are commissioned by God to give their children not only the gift of life, but also the gift of faith.

⁵⁸ Por. Świadek Chrystusa w rodzinie. Podręcznik do nauki religii dla klasy trzeciej szkół licealnych pod redakcją J. Szpeta i D. Jackowiak, Poznań 2004, n. 19; Drogi świadków Chrystusa. Jestem świadkiem Chrystusa w rodzinie. Podręcznik do religii dla III klasy liceum oraz IV klasy technikum, red. Z. Marek, Kraków 2004, n. 27-28.

⁵⁹ Por. Świadek Chrystusa w rodzinie, dz. cyt., n. 26 i 29; Drogi świadków Chrystusa. Jestem świadkiem Chrystusa w rodzinie, dz. cyt., n. 32-34

⁶⁰ Por. Drogi świadków Chrystusa. Jestem świadkiem Chrystusa w rodzinie, dz. cyt., n. 41.